

CZU 37.01:316.36-058.6(478)

[https://doi.org/10.59295/sum5\(165\)2023_23](https://doi.org/10.59295/sum5(165)2023_23)

PROBLEMATICA PEDAGOGICĂ A FAMILIEI SOCIALMENTE VULNERABILE

Roxana Nicoleta ANDRONACHE

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Pe treptele progresului socio-economic și cultural politica familiei a fost însoțită atât de crearea condițiilor favorabile pentru dezvoltarea ei, cât și de apariția unui șir de contradicții, greutăți ce afectează stabilitatea ei, probleme sociale extrem de dificile pentru majoritatea societăților. Transformările pe care le suportă instituția familiei în prezent au stimulat semnificativ studierea ei sub cele mai diverse aspecte: demografic, etnografic, juridic, psihologic, medical, antropologic, sociologic, al asistenței sociale etc. În același timp, menționăm că devin tot mai actuale investigațiile interdisciplinare și comparative, ale căror generalizări vor permite să fie dezvăluite tendințele dezvoltării și perspectivele instituției familiei, să fie întreprinși pași importanți pe calea adoptării politicilor familiale eficiente.

Cuvinte-cheie: familia socialmente-vulnerabilă, politici educationale eficiente, viziune pedagogică.

THE PEDAGOGICAL PROBLEM OF SOCIALLY VULNERABLE FAMILIES

On the steps of socio-economic and cultural progress, the family policy was accompanied both by the creation of favorable conditions for its development, and by the appearance of a series of contradictions, difficulties affecting its stability, extremely difficult social problems for most societies. The transformations that the institution of the family is currently undergoing have significantly stimulated its study under the most diverse aspects: demographic, ethnographic, legal, psychological, medical, anthropological, sociological, social assistance, etc. at the same time, we mention that interdisciplinary and comparative investigations are becoming more current, whose generalizations will allow to reveal the development trends and perspectives of the family institution, to take important steps towards the adoption of effective family policies.

Keywords: socially-vulnerable family, effective educational policies, pedagogical vision.

Introducere

Termenul „familii vulnerabile” se referă la situațiile de viață familiale care sunt considerate problematice, cu o nevoie deosebită de responsabilitate socială, sprijin oferit profesional. Acest mijloc de clasificare a familiilor este extrem de ambivalent, indicând nu numai nevoia de a sprijini societatea, forme de viață de familie și realizări familiale, dar și o nevoie deosebită pentru a proteja copiii care cresc în cadrul familiei. Clasificarea familiilor ca fiind vulnerabile poate fi văzută ca având efect paradoxal. Într-o manieră destul de lejeră, nereflectată, această clasificare din ce în ce mai mult pare să evoce imagini ale familiilor în care se află acum familiile ei înșiși, mai degrabă decât condițiile inegalității sociale, care prezintă un potențial de amenințare pentru creșterea copiilor.

„Familia este unul din cele mai importante elemente sau, mai bine spus, sisteme care contribuie la dezvoltarea unei persoane și la starea ei de sănătate. Familia exercită o influență deosebit de adâncă asupra copiilor. Părinții furnizează „zestrea genetică”, iar familia creează condițiile dezvoltării fizice, emoționale, intelectuale și modelează caracterul copilului, simțul moral, estetic etc. O mare parte dintre cunoștințele despre natură, societate, deprinderile alimentare și igienice, atitudinile față de viață, modelele sau obișnuințele de comportament, copiii le datorează educației primite în mediul familial”. De aceea, familia este instituția fundamentală în toate societățile [2, p. 15].

În acest sens, Mitrofan I. și Mitrofan N. remarcă că pentru a beneficia de o căsătorie reușită și fericită este necesar ca ambii parteneri să posede atitudini pozitive, să depună ambii eforturi pentru îmbunătățirea vieții conjugale, dar și să învețe a se adapta la schimbare. Pe parcursul vieții conjugale apar multe schimbări – nașterea copiilor, transformări pe linie socioprofesională și alți factori care pot modifica atât nevoile și cerințele individuale, cât și pe cele ale relațiilor familiale [Apud 3, p. 5].

După esența lor, relațiile familiale cuprind diverse aspecte:

- personal (intimitate, simpatie, atașament etc.);
- patrimonial (ce se referă la bunurile materiale, în raport cu care membrii familiei posedă drepturi și obligații);
- nepatrimonial (lipsă de conținut economic).

Cu alte cuvinte căsătoria reprezintă un mijloc tradițional de întemeiere, organizare, conducere și control al familiei, un factor și, în același rând, instrument de protecție și dezvoltare a societății umane [1, p. 41]. În viziunea noastră, aspectele evidențiate sunt penetrate și dependente de unul decisiv: aspectul valoric. Dacă aspectul valoric este identic sau asemănător (valori ce prevalează), relațiile intrafamiliale sunt adecvate și destul de armonioase. Acest lucru l-am stabilit în baza analizelor teoretice, dar și a observațiilor, experienței de consiliere a familiei.

În mod tradițional, familia este creată din părinți și copii între care au următoarele tipuri de relații:

- dintre soți – relațiile intrageneraționale de căsătorie;
- dintre părinți și copii – relațiile intrafamiliale, intergeneraționale;
- dintre ascendenți (copiii aceluiași cuplu) – relații fraterne, de tip intragenerațional;
- dintre alte persoane care mai fac parte din familie (părinți, socri, cumnați, veri etc.) – relații familiale mixte, de planul doi – dintre rude.

Relațiile între membrii familiei și valorile culturale, care se transmit, constituie *mediul familial*. În acest sens, familia constituie cel mai eficient și favorabil mediu pentru socializarea și educarea tinerei generații.

Prin interacțiunile multiple ale membrilor săi, familia îmbină și sintetizează influențele pe care instituțiile din exterior - grădinița de copii, școala, grupul de egali, mediul profesional, le exercită asupra fiecărui individ, în parte. În *arhitectura* acestor interacțiuni, familia se manifestă ca un spațiu relativ autohton de construcție socială a realității, implicând resursele instrumentale și expresive ale membrilor săi [1, p. 82].

Cercetătoarea, Cuznețov L., definește familia „*ca fiind cea mai veche instituție socială și una dintre cele mai importante valori socio-umane, care conferă sens profund vieții omului, în plan filosofic și moral, îi asigură fericirea, sănătatea fizică și echilibrul psihologic, construcția sinelui și integrarea lui în societate*”. O astfel de familie care își valorifică eficient toate funcțiile și orientează membrii spre gândirea de tip pozitiv, se poate defini drept *familie armonioasă*. Esența și fundamentul creării ei, o constituie sentimentul dragostei, fapt confirmat de mai mulți cercetători [2, p. 5].

În acest context, Voinea M. afirmă că dragostea reprezintă sentimentul complex, cu mare încărcătură emoțională, ce constituie piatra de temelie a familiei și de încercare a soților în diferite împrejurări și evenimente importante. Definiția respectivă ne sugerează ideea că indiferent din ce mediu provin soții, indiferent de împrejurările care îi unesc, dragostea și responsabilitatea, le servesc drept imbold și călăuză în baza căruia se formează și se menține o familie și, anume, una armonioasă și fericită [Apud, 3, p. 2].

Cercetătorii americani Scott V., Dubb G. și Runnels P. definesc *famiiliile armonioase* ca, fiind acele familii în care se cultivă independența, încrederea și stima personală, astfel încât toți membrii familiei să-și poată exprima personalitatea. Conform viziunii aceluiași cercetători familiile armonioase sunt acelea ai căror membri nu sunt dominați sau împedicați să poată îndeplini un rol aparte de familiile lor. În același timp, familiile ideale oferă un simț al apartenenței și corectitudinii pentru membrii săi [5, p. 2].

Familia trebuie să se preocupe de dezvoltarea capacității motrice a copilului, prin asigurarea unor activități de joc fizic și mișcare sau sport în aer liber. Dezvoltarea motricității și coordonării mișcărilor are un rol important și în dezvoltarea activă a emisferelor cerebrale, fapt ce favorizează procesele de învățare, adaptare și emancipare relativă [7, p. 105].

Există situații când părinții fie nu au mijloacele materiale să îi asigure copilului condiții optime de dezvoltare fizică, fie nu sunt preocupați de toate aspectele dezvoltării copilului lor.

Eficiența educației în cadrul familiei depinde de un șir de factori. Una dintre condițiile decisive este competența parentală dezvoltată pe parcursul vieții părinților.

Pentru a determina calitatea și eficiența educației în familie și a constata nivelul de dezvoltare a competențelor parentale privind educația, este necesar a stabili și a cunoaște indicii competenței/ incompetenței parentale privind educația. Calitatea familiei asigură progresul durabil al unei civilizații. Concomitent civilizația intra într-un declin ce îi accelera dispariția.

Famiiliile cu tot ce le caracterizează formează comunitatea, îi oferă un colorit specific. Bunăstarea familiilor formează bunăstarea societății. Deci, comunitatea unor familii sănătoase ne poate salva de sărăcie și injustiție, asigurând perpetuarea civilizației umane. De-a lungul timpului au existat numeroase controverse pe tema influenței divorțului asupra dezvoltării copilului. Unii specialiști consideră că părinții nu au un rol primordial în conturarea personalității copilului, în timp ce alții sunt de părere ca mediul familial este definitoriu.

Pentru orice persoană (copil, adolescent, tânăr, adult) familia este mediul natural cel mai favorabil pentru formarea, dezvoltarea și afirmarea lui, asigurând condiții de securitate și protecție atât fizică, cât și psihică, în orice perioadă a vieții.

Astfel, rolul familiei în formarea omului este unul primordial. În familie copilul va fi învățat și deprins:

- să iubească, să compătimizească, să uite de orgoliu și să se dăruiască celor apropiați;
- să păstreze anumite tradiții;
- să înțeleagă corect și să respecte autoritatea părinților, care servesc drept model comportamental, respectând anumite reguli, manifestând disciplină, responsabilitate;
- să-și formeze un simț sănătos al proprietății private, punând preț pe muncă în calitate de izvor al tuturor bunurilor.

Sentimentul de siguranță se instaurează și se menține în următoarele condiții:

- protecția de pericolele și agresiunile pe care le poate provoca ambianța (naturală și socială);
- satisfacerea trebuințelor bazale (A. Maslow, 1999) – fiziologice, de securitate, de dragoste și apartenență, de respect și recunoștință;
- coerența și stabilitatea cadrului social de dezvoltare;
- sentimentul de a fi acceptat ca membru al familiei, de a fi iubit, de a i se aproba caracteristicile individuale, de a avea posibilitate de acțiune (o anumită arie de libertate) și de a dobândi experiență personală.

Lipsa unui părinte le provoacă copiilor stări emoționale dificile, îndepărtarea și refugiul în relația cu prietenii, profesorii, preocupări pentru anumite domenii. Însă nu toți copiii se adaptează la lipsa unui părinte. Observația denotă predominanța unor reacții emoționale diferite la fete și băieți. Fetele, de regulă, își interiorizează reacțiile, devenind triste, extrem de grijulii (inclusiv față de membru familiei), tentate să caute atenție și susținere afectivă din partea altor oameni.

Practic, fiecare familie își formează propriul stil educativ, care presupune unitatea (armonică sau dizarmonică) a stilurilor parentale personale ale ambilor părinți. Pentru a-și îndeplini deschis rolul, părinții se vor deprinde:

- să asigure o autoritate optimă, fără a fi supraprotectiv, cu autoritate absolută sau permisiv;
- să ofere copiilor dragoste și acceptare și să fie sensibil la nevoile lor;
- să manifeste încredere în munca și abilitățile copiilor săi;
- să formuleze așteptări realiste;
- să găsească timp pentru a le împărtăși copiilor experiența sa, să ia masa împreună, să se joace, să-și petreacă cu ei timpul liber;
- să întemeieze un mediu sigur, stabil, cu reguli clare de respectat;
- să glumească, să îndrume activitățile copiilor, să încurajeze libera exprimare a opiniei;
- să comunice liber cu copiii, cu sinceritate, să-i asculte și să formuleze împreună aprecieri;
- să ia decizii și să accepte responsabilități;
- să poată stăpâni stresul și să rezolve conflictele;
- să vadă lucrurile și din punctul de vedere al copilului;
- să nu admită pedepse dure și să încurajeze afirmarea comportamentelor pozitive.

Indiferent de vârsta părinților, este important ca ei să-i ofere copilului un model demn de urmat. Părinții vor recurge la oferirea modelelor comportamentale mai cu seamă din fragedă vârstă, căci pe măsura creșterii și maturizării, copilul își găsește singur modelele de viață și cele profesionale. Modelele de conduită oferite de părinți, calitatea afectivă a căminului familial creează condiții favorabile pentru formarea și afirmarea unei personalități, apte a se integra eficient în societate, respectând normele și legile acesteia. În primul rând, contează atitudinea părinților. Ei au motivele lor pentru care se despart, probabil că sunt furioși, dezamăgiți, frustrați, dar spre binele copilului, trebuie să continue să fie parteneri în creșterea lui.

Diversitatea problemelor cu care se confruntă familia contemporană poate fi clasificată în următoarele grupe:

- probleme socio-economice;
- probleme sociale de viață;
- probleme psihosociale;
- probleme de planificare familială;
- probleme de stabilitate a familiei;
- probleme de educație familială;
- probleme specifice familiilor din „grupul de risc” [3, p. 120].

Familia se află în permanență racordată la realitățile sociale. După cum afirmă Henri Stahl, familia „nu poate și nu trebuie să rămână indiferentă la tot ceea ce se întâmplă dincolo de viața ei personală, dincolo de ușa simbolică ce o desparte de restul lumii” [6, p. 165].

Familia dezarmonioasă este aceea în care predomină conflictele, neîncrederea, gelozia, evenimentele familiale neplăcute, care afectează nespus de mult atât partenerii conjugalii, cât și socializarea copiilor – abilitatea lor de a învăța, de a fi independenți, de a relaționa cu ceilalți și a înțelege importanța regulilor. Deci, în familiile nearmonioase poate fi afectat succesul școlar al copiilor, dar și stima de sine a persoanelor, care fac parte din ele. Familia dezarmonioasă se mai numește și disfuncțională, deoarece nu este în stare să asigure realizarea funcțiilor sale.

Cauzele disfuncțiilor sunt foarte diferite și vorbesc, de fapt, despre neajunsurile partenerilor: infanțilitatea partenerilor; lipsa responsabilităților; incompatibilitatea morală, intelectuală, fizică; lipsa sau insuficiența resurselor materiale; starea precară a sănătății; nivelul scăzut al culturii partenerilor; îngustarea sferei de comunicare; gelozia; rivalitatea etc.; lipsa copiilor; atitudinea negativă față de rudele partenerului; despărțirea de lungă durată a soților / înstrăinarea lor etc.; lipsa dragostei sau incapacitatea de a iubi [1, p. 267].

Pe de altă parte, comportamentul familial nu privește doar pe cei implicați în relațiile familiale. El prezintă interes pentru întreaga societate, dat fiind faptul că familia rămâne a fi factorul de bază ce asigură coeziunea unei societăți.

Astfel, pe de o parte:

- familia este sursa proceselor demografice care, din punct de vedere cantitativ, determină reproducerea și dezvoltarea forței de muncă și a masei de consumatori;
 - familia exercită, prin intermediul socializării interne, o influență puternică, din punct de vedere calitativ, asupra nivelului de dezvoltare fizică, intelectuală și morală a copiilor și tinerilor, făcând ca noile generații să fie mai bune, egale sau mai rele decât generațiile precedente;
 - familia este unul dintre principalii factori care asigură menținerea identității culturale naționale etc.
- Într-o altă ordine de idei, societatea, la rândul ei, influențează, direct sau indirect, tipul de familie, dimensiunile acesteia, relațiile dintre parteneri și pe cele dintre generații. Astfel:
- schimbarea relațiilor de proprietate și a organizării economice a societății determină schimbări în funcțiile familiei;
 - preluarea de către societate a unor funcții familiale, tradiționale, favorizează creșterea importanței relațiilor socio-afective dintre parteneri și generează noi modele familiale;
 - mobilitatea socială și profesională dintr-o anumită societate este asociată și cu mobilitatea modelelor familiale și a ideologiilor familiale;
 - politicile familiei pot acționa, direct sau indirect, asupra modelelor familiale, asupra dimensiunii familiei și pot favoriza menținerea sau expansiunea modelelor familiale dezirabile din punctul de vedere al societății globale etc.

Pe treptele progresului socio-economic și cultural a fost însoțită atât de crearea condițiilor favorabile pentru dezvoltarea familiei, cât și de apariția unui șir de contradicții, greutăți ce afectează stabilitatea ei, probleme sociale extrem de dificile pentru majoritatea societăților. În același timp, menționăm că devin tot mai actuale investigațiile interdisciplinare și comparative, ale căror generalizări vor permite să fie dezvoltate tendințele dezvoltării și perspectivele instituției familiei, să fie întreprinși pași importanți pe calea adoptării politicilor familiale eficiente.

Clarificarea noțiunii de vulnerabilitate poate fi utilă în rezolvarea acestor provocări. Vulnerabilitatea poate fi considerată un cuvânt telescopat pentru declinarea tuturor varietăților de nenorociri globale. Conform lui Soulet, a nu considera vulnerabilitatea drept caracteristică a indivizilor, dar ca rezultat al contextului relațional dintre un individ/grup și caracteristicile sale, ne permite să recunoaștem acea vulnerabilitate: -este mai degrabă o stare care definește ființa umană în general, decât o caracteristică și o „umbră” de stigmatizare a anumitor indivizi.

Întrucât consilierea familiei în instituția de învățământ are, cu precădere, caracter psihopedagogic, vom analiza geneza și istoricul consilierii, la general, și a consilierii psihopedagogice, în special. De-a lungul evoluției sale, consilierea persoanei a beneficiat de o amplă fundamentare teoretică, axată pe o multitudine de teorii din domeniul psihologiei, psihanalizei, pedagogiei delimitate în variate abordări ale consilierii psihopedagogice și a celei psihologice.

Specialiști și cercetători lucrează cu figuri parentale care se confruntă cu diferiți factori de risc, diverse forme de vulnerabilitate: sărăcie extremă, tulburări psihice și psihiatrice, izolarea socială, adicțiile, șocul cultural, mame tinere, neglijența parentală (neglijența indică capacitatea redusă a figurilor parentale de a răspunde nevoilor de dezvoltare a copilului, deci reprezintă un tip de violență prin omisiune sau chiar abuz(definit drept violență prin omisiune) .

Cea mai importantă **concluzie** rezidă, însă, în stabilirea faptului că procesul consilierii familiei include cele două dimensiuni, cea psihologică și pedagogică, îmbinate eclectic în baza principiului interdisciplinarității. Consilierea familiei are la bază orientarea comportamentală, deoarece este centrată pe schimbarea cognițiilor și învățare, cu rol preventiv și de dezvoltare, în cadrul căreia membrii familiei/ adulți și copii dobândesc abilități, deprinderi și competențe de adaptare a solicitărilor vieții. Principalele tipuri de abordare a consilierii familiei vor fi axate pe soluționarea situațiilor de criză, pe prevenție, remedierea acestora și dezvoltarea optimă a personalității.

Referințe:

1. CUZNEȚOV, L. *Curriculum Educația pentru familie*. Chișinău: Museum, 2004, 280 p.
2. CUZNEȚOV, L. *Parteneriatul și colaborarea școală-familie-comunitate. Educația de calitate a copiilor și părinților*. Chișinău: Primex-Com SRL, 2018, 186 p.
3. CUZNEȚOV, L., CALARAȘ, C. *Ghid metodologic pentru realizarea stagiului de practică profesională pentru masteratul Consilierea și educația familiei*. Chișinău: Primex- Com SRL, 2015, 136 p.
4. GHERGHEL, A. *Famiile monoparentale*. București: Editura Academiei Române. Revista Română de Sociologie, 1999, nr 5(2), p. 5-6.
5. GOLEMAN, D. *Emoții vindecătoare. Dialoguri cu Dalai Lama despre rațiune, emoții și sănătate*. București: Curtea Veche, 2008, 304 p.
6. MACKLEIN, E., RUBIN, R. *Contemporary Families And Alternative Life Styles Beverly Hills*. California : Sage Publications, 1985, 409 p.
7. SIMON A-M. *Consiliere parentală prevenirea biblielii și a cronicizării ei*. Iași: Ed. Polirom, 2004. 224 p.

Date despre autor:

Roxana Nicoleta ANDRONACHE, doctorandă, Școala doctorală „Științe ale educației”, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău; profesor, Școala Gimnazială Nr.11, Buzău, România

E-mail: nicole20x2003@yahoo.com

ORCID: 0000-0003-1458-0168

Prezentat la 01.03.2023